

اللَّهُمَّ احْمِزْنَا

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع

بررسی سن مسئولیت کیفری کودک از دیدگاه قوانین ایران و فقه امامیه بانگاهی از لایحه جدید قانون مجازات اسلامی

استاد راهنما

دکتر محمد حسن حسینی

استاد مشاور

دکتر سید محمود مجیدی

نگارنده

سعید جعفری کلوجه

سال ۱۳۹۲

هیات داوران

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایداری از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خدات و همواره ناظر بر احوال انسان در مطوّر پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اہمیت جایگاه دانش و دانش‌آموزی، مادی و انسانی و اعصاب بیات علمی

و اصدای دانش‌آموز آزاد اسلامی متهدمی کردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت‌پنهان‌سازی حقیقت.

۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۳- اصل باکلیت‌مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانش‌آموز و کلیه همکاران پژوهش.

۴- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اکتساب از حرکت‌جنب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۶- اصل رازداری: تمهید به مینت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهاد‌های مرتبط با تحقیق.

۷- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم با حرمت با انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تد و خودداری از حرکت‌حرمت‌کنی.

۸- اصل ترویج: تمهید به رواج دانش و اسامه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانش‌پیمان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۹- اصل برنت: التزام به برنت‌جویی از حرکت‌رفتاد غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را بر تئد‌های غیر علمی می‌آلائند.

تاریخ : .....

شماره : .....

پیوست : .....

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجناب .....سعید جعفری کلوجه.....دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته .....حقوق جزا و جرم شناسی.....که در تاریخ .....۹۲/۱۱/۳۰..... از پایان نامه خود تحت عنوان:

بررسی سن مسئولیت کیفری کودک از دیدگاه قوانین ایران و فقه امامیه با نگاهی از لایحه جدید قانون مجازات اسلامی

" در سال تحصیلی ۹۲-۹۳ "

با کسب نمره .....۱۸/۵..... و درجه .....بسیار خوب..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهش و فناوری واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

با سپاس از

استاد گرانقدرم:

جناب آقای دکتر محمد حسن حسنی

به خاطر راهنمایی های ارزنده شان و همه درسهای خوبی که به من آموختند و

استاد مشاورم:

جناب آقای دکتر سید محمود مجیدی

که دلسوزانه حمایت کردند.

تقدیم به:

پدرم، مادرم و همه کسانی که در مسیر زندگی مشوقم بودند

و دعای خالصانه آنها بدرقه راهم بوده است.

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده فارسی:
۲.....	مقدمه:
۳.....	الف) بیان موضوع.....
۴.....	ب) سوالات تحقیق:
۴.....	پ) فرضیه های تحقیق:
۵.....	ت) اهداف و کاربردهای تحقیق:
۶.....	ث) روش تحقیق:
۶.....	ج) ساختار تحقیق:
۷.....	بخش اول بلوغ - رشد - مسئولیت کیفری.....
۸.....	فصل اول: بلوغ و مسئولیت کیفری.....
۸.....	مبحث اول: تعریف و ماهیت بلوغ.....
۹.....	گفتار اول: تعریف لغوی و اصطلاحی بلوغ.....
۹.....	بند اول: تعریف لغوی.....
۹.....	بند دوم: تعریف اصطلاحی:.....
۱۰.....	الف: تعریف فقهی و حقوقی بلوغ.....
۱۱.....	علائم فقهی بلوغ:.....
۱۱.....	۱- روئیدن موی خشن برزهار.....
۱۷.....	۲- احتلام.....
۲۰.....	۳- حیض و حمل.....
۲۲.....	گفتار دوم: ماهیت بلوغ.....
۲۲.....	بند اول: ماهیت بلوغ از دیدگاه قرآن.....
۲۳.....	الف: بلوغ حلم.....
۲۶.....	ب: بلوغ نکاح.....
۳۱.....	پ: بلوغ اشد.....
۳۹.....	بند دوم: ماهیت بلوغ از دیدگاه روایات.....
۴۰.....	الف: روایات ناظر بر بلوغ جنسی.....

ب: روایات ناظر به بلوغ سنی	۴۲
مبحث دوم: رابطه بلوغ و مسئولیت در قواعد فقهی	۴۸
گفتار اول: قاعده سمحه (آسان گیری)	۴۸
گفتار دوم: مفهوم قاعده قبح تکلیف بما لایطاق	۵۰
فصل دوم: رشد و مسئولیت کیفری	۵۲
مبحث اول: تعریف و انواع رشد	۵۲
گفتار اول: تعریف رشد و رابطه آن با بلوغ	۵۲
بند اول: تعریف رشد	۵۲
الف: تعریف لغوی	۵۲
ب: تعریف اصطلاحی	۵۳
بند دوم: رابطه رشد با بلوغ:	۵۴
گفتار دوم: انواع رشد	۵۷
بند اول: رشد مدنی	۵۷
بند دوم: رشد جزایی:	۶۰
مبحث دوم: ادله فقهی ناظر بر رشد در مسئولیت کیفری:	۶۲
گفتار اول: دلیل نقلی	۶۳
بند اول: آیات قرآن کریم:	۶۴
بند دوم: احادیث و روایات:	۶۵
گفتار دوم: ادله عقلی	۶۵
بند اول: تنقیح مناط و قیاس اولویت	۶۶
بند دوم: سیره عقلا	۶۷
بخش دوم جایگاه شرعی و قانونی سن در مسئولیت کیفری	۶۹
فصل اول: جایگاه شرعی سن در مسئولیت کیفری	۷۰
مبحث اول: سن مسئولیت کیفری در تعزیرات	۷۰
مبحث دوم: سن مسئولیت کیفری در حدود، قصاص و دیات	۷۵
گفتار اول: سن مسئولیت کیفری در حدود	۷۵
بند اول: زنا	۷۵
بند دوم: لواط	۷۶
بند سوم: قذف	۷۶

بند چهارم: سرقت	۷۷
گفتار دوم: سن مسئولیت کیفری در قصاص و دیات	۷۹
فصل دوم: جایگاه قانونی سن در مسئولیت کیفری	۸۲
مبحث اول: سن مسئولیت در قوانین قبل از سال ۱۳۵۸	۸۲
گفتار اول: قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴	۸۳
بند اول: دوره فقدان مطلق تمییز	۸۴
بند دوم: دوره فقدان نسبی تمییز	۸۶
قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهدار مصوب ۱۳۳۸	۸۹
قانون مجازات عمومی اصلاحی مصوب ۱۳۵۲	۹۰
سنّ مسئولیت در قوانین پس از سال ۱۳۵۸	۹۱
قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱	۹۳
قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰	۹۴
قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲	۹۶
۱. نتیجه گیری	۱۰۳
۲. پیشنهادات	۱۰۶
منابع و مأخذ	۱۰۷
کتابها	
کتابهای عربی	
مقالات	
تقریرات	
پایان نامه ها	
لوايح و مقررات	
چکیده انگلیسی	

چکیده فارسی:

با بررسی مفهوم کودک و زمان شروع و پایان آن و مطالعه سن مسئولیت کیفری اطفال در ایام باستان و مذاقه در مبانی سن مسئولیت کیفری اطفال در فقه امامیه از نظر آیات و روایات و سن رشد و سن تمیز به این نقطه نظر خواهیم رسید که سن بلوغ (سن مسئولیت شرعی) امری تکوینی است و نه تشریحی و تعبدی و در فرآیند رشد طبیعی و مرتبط با عوامل اقلیمی، وراثت و مانند آن ظهور پیدا می کند. قرآن کریم به سن خاصی در تحقق بلوغ اشاره نکرده است و فقط به معیارهایی همانند بلوغ حلم، بلوغ نکاح و بلوغ اشد اشاره داشته است. در روایات به سن های مختلف برای بلوغ اشاره شده است.

مطابق ماده ۴۹ق.م.ا، اطفال از مسئولیت کیفری مبری هستند. تبصره یک ماده مذکور، منظور از طفل را کسی می داند که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. در این قانون، سن بلوغ تبیین نشده اما در تبصره یک ماده ۱۲۱۰ ق.م، در مورد پسر ۱۵ سال تمام قمری و در مورد دختر ۹ سال تمام قمری، تعیین شده است. این نظریه بازتاب نظر مشهور فقهای امامیه بوده اما در بررسی آیات قرآنی و روایات اینگونه استنباط می شود که «بلوغ» امری تکوینی است. یعنی بنابر نظر شارع مقدس احراز بلوغ با ظهور حیض و احتلام صورت می پذیرد.

با بررسی ادله موجود اثبات می گردد که سن رشد تنها به مفهوم خاص مدنی اختصاص نداشته و قابل تعمیم به مسائل غیرمالی از جمله امور کیفری نیز می باشد که در تطبیق با قوانین کیفری بعد از انقلاب که منبع اصلی و اساسی آن، حقوق اسلام و فقه شیعه می باشد و مقایسه آن با سن مسئولیت کیفری اطفال در برخی از کشورها به این نتیجه خواهیم رسید که بازنگری در سن مسئولیت کیفری اطفال در حقوق ایران ضروری بوده و با استناد به منابع فقهی می توان این سن را تغییر داد.

کلید واژه ها: طفل، مسئولیت جزایی، تمیز، بلوغ

مقدمه:

توجه به جایگاه کودک و نقش آن در جامعه و حمایت شایسته از او موضوعی است که از سالیان متمادی گذشته وجود داشته است، اما با توجه به پیشرفت جوامع انسانی، حقوق کودک دچار تغییرات بسیاری شده است. کشورها مختلف برای بهبود و حمایت از حقوق اطفال و نوجوانان اقدام به تصویب قوانینی ویژه با شرایط خاص برای اطفال نموده‌اند.

حال آنکه در کشور ایران، سیاست جنایی افتراقی به معنی خاص کلمه در قبال اطفال وجود ندارد. تنها قانون ویژه اطفال، قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهکار مصوب ۱۳۳۸ می‌باشد که آنهم فسخ گردیده است.

حال با توجه به اینکه قوانین و مقررات موضوعه ایران برگرفته شده از شرع مقدس اسلام و فقه اسلامی می‌باشند. تعیین سن مسئولیت کیفری نیز براساس اقوال اکثریت فقها ۹ سال قمری برای دختر و ۱۵ سال قمری برای پسر تعیین شده است.

با بررسی نظرات حقوقدانان و جرم‌شناسان در ارتباط با سن مسئولیت کیفری کودک و مذاقه در اقوال فقهای معاصر و اسناد فقهی و شرعی که اساس قوانین موضوعه ایران می‌باشند. نظرات متفاوتی برای سن مسئولیت کیفری کودک بیان داشته‌اند و با مراجعه به اسناد بین‌المللی که برای وضع کودک در سطح جهان وضع شده‌اند، و با این نگاه سازمانهای بین‌المللی اقدام به تصویب مقررات و معاهداتی برای حفظ حقوق کودک و نوجوانان نموده‌اند و برای اجرای به‌دول عضو ابلاغ نموده‌اند مهمترین آنها معاهده حقوق کودک، مقررات بیجنگ (لزوم رعایت حداقل مقررات سازمان ملل در دادرسی اطفال) مصوب ۱۹۸۵ و ... می‌باشند که دولت جمهوری اسلامی ایران هم در اسفند ماه ۱۳۷۲ به معاهده حقوق کودک ملحق گردیده است در پایان نامه حاضر سعی شده در بخش اول به مباحث بلوغ، رشد و مسئولیت کیفری مطالعه و سپس به ماهیت

بلوغ از دیدگاه روایات و روابطه رشد با بلوغ بپردازیم در بخش دوم، جایگاه شرعی و قانونی سن در مسئولیت کیفری مورد بررسی قرار گرفته است که در این بخش، سن مسئولیت کیفری کودک در حقوق موضوعه ایران قبل و بعد از انقلاب و نیز قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

الف) بیان موضوع

مسئولیت کیفری، مسئولیت ارتکاب جرمی از جرایم مصرّح در قانون را گویند و شخص مسئول، به یکی از مجازاتهای مقرر در قانون خواهد رسید.

بنابراین، در اینجا منظور از مسئولیت، پذیرش بار و ضمانت کیفری و جزای عمل مجرمانه ای است که شخص انجام داده است؛ پس هرگاه مسئولیت نداشته باشد، کیفر و مجازات نیز نمی بیند.

نظام کیفری اسلام، براساس مبانی انسان شناختی خود، ضمن پذیرش تأثیر انواع جبرهای درونی و بیرونی در رفتار مجرمانه انسان، او را در ارتکاب جرم مجبور نمی داند و معتقد است که پس از شکل گیری عنصر تعقل در دوران بلوغ، آدمی به ترکیب کاملی در ساختار وجودی خود دست می یابد که او را وجدان و آزادی و در نتیجه به تکلیف و مسئولیت می رساند. این مکتب، انسان بالغ، عاقل و مختار را موضوع مسئولیت کیفری می شناسد.

برای اینکه بتوان از نظر جزایی کسی را مسئول دانست، باید امکان انتساب جرم به وی وجود داشته باشد، که این امر مستلزم شرایطی است؛ از جمله اینکه فرد از نظر سن و رشد جسمانی و قوه تمییز، به حدی رسیده باشد که قادر به پیش بینی نتایج عمل مجرمانه خود و طلب آن باشد.

تعیین سن مسئولیت کیفری (یعنی تعیین سنی که پس از آن بتوان با فرد به عنوان یک انسانی بزرگسال و کسی که دارای قوه درک و تمییز لازم است مواجه شد و در نتیجه او را دارای مسئولیت کیفری تام دانست و در صورت ارتکاب جرم مجازاتش نمود) یکی از مسائل مهم حقوق جزا می‌باشد.

ب) سوالات تحقیق:

- ۱- افراد اعم از دختر و پسر و زن و مرد از چه سنی دارای مسئولیت کیفری تام می‌باشند؟
- ۲- آیا سن بلوغ در عبادت راه، لزوماً باید به همه اعمال حقوقی مانند معاملات، نکاح، طلاق و همچنین، مسئولیت کیفری تعمیم داد و در مورد همه آنها صادق و قابل اعتماد است؟
- ۳- آیا بلوغ شرعی، شرط کافی برای دارا بودن مسئولیت کیفری و اعمال مجازات است یا صرفاً شرطی لازم است و نیاز به شروط و قیود دیگری دارد؟
- ۴- آیا برای تعیین سن مسئولیت کیفری علاوه بر بلوغ شرعی، رسیدن به بلوغ فکری (عقلی) هم لازم است؟

پ) فرضیه های تحقیق:

- ۱- به نظر می‌رسد، بنابر تعهدات بین المللی، از جمله کنوانسیون حقوق کودک و میثاق حقوق مدنی و سیاسی که ایران هم به آنها پیوسته، بهترین سن برای دارا بودن مسئولیت کیفری تام برای افراد، اعم از دختر و پسر و زن و مرد، همان سن ۱۸ سالگی باشد.
- ۲- حد بلوغ در اطفال همانگونه که نسبت به جنسیت یکسان نیست، نسبت به امور مختلف، اعم از جمله عبادات، معاملات، حدود و غیره یکسان نمی‌باشد، مثلاً: در امور و مسائل عبادی، سن بلوغ

شرط است، اما در مسئله ازدواج ۱۳ سال، برای شرکت در انتخابات ۱۶ سال تمام و برای تصرف در امور مالی قبل از ۱۸ سال، اثبات رشد نیاز به حکم قضایی دارد.

۳- بلوغ شرعی شرط لازم برای تعیین سن مسئولیت کیفری است اما شرط کافی نیست و احراز شروط و قیود دیگری نیز لازم است که یکی از این شروط رسیدن به بلوغ فکری می‌باشد.

۴- بر حسب ظاهر و براساس شواهد موجود، محیط جغرافیایی برای حصول به سن بلوغ موثر است.

ت) اهداف و کاربردهای تحقیق:

با اینکه دین اسلام در آغاز ظهورش، یعنی در ۱۴۰۰ سال و اندی قبل، کودکان را مبراً از مسئولیت کیفری دانسته است و غرب نیز با انقلاب فرانسه به این قاعده دست یافت، اما در این زمینه جوامع بشری ما همیشه شاهد افراط و تفریطهایی بوده است؛ به طوری که اصول حاکم بر جرایم و مجازاتها که امروزه به عنوان اصول بدیهی و غیر قابل انکار پذیرفته شده، در جوامع مختلف رعایت نمی‌شود و همچنان جامعه بشری، شاهد مجازات کودکان می‌باشد.

همچنین با وجود اینکه تحقیقات متعددی در نیم قرن اخیر درباره بلوغ و سن مسئولیت کیفری انجام شده، اما به نظر می‌رسد همچنان لازم است که مسئله سن مسئولیت کیفری در دستور کار باشد، زیرا:

یک- سن مسئولیت کیفری از جمله مشکلاتی است که در نظام حقوقی ایران همچنان پر مسئله بوده، چون سن مسئولیت کیفری که در قوانین قبل از انقلاب ۱۸ سال تمام بود، در قوانین بعد از انقلاب به سن بلوغ شرعی تنزل یافت، یعنی پس از انقلاب، به یکباره رشد جزایی از میان ارکان مسئولیت کیفری حذف شد.

دو- سن مسئولیت کیفری از مسائل فقهی مورد اختلاف بین فقهای بزرگ می‌باشد و شایسته است مورد بحث قرار گیرد و نظریه درست به قانونگذار ارائه شود.

سه - این مسئله از مسائل زیر بنایی بسیاری از احکام مدنی و جزایی است.

ث) روش تحقیق:

روش تحقیقی که در این پژوهش دنبال می‌شود، روش توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه، مقالات منتشر شده و به کارگیری اینترنت انجام می‌شود.

ج) ساختار تحقیق:

این تحقیق در مجموع از دو بخش و هر بخش از دو فصل تشکیل شده، که بخش اول، بلوغ، رشد و مسئولیت کیفری؛ بخش دوم، جایگاه شرعی و قانونی سن در مسئولیت کیفری نام دارد. در فصل اول از بخش اول این تحقیق به تعریف و ماهیت بلوغ، تعریف فقهی و حقوقی بلوغ، ماهیت بلوغ از دیدگاه قرآن و روایات و رابطه بلوغ و مسئولیت در قواعد فقهی پرداخته شده است. در فصل دوم تعریف رشد، رابطه رشد با بلوغ، دلایل فقهی ناظر بر رشد در مسئولیت کیفری مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل اول از بخش دوم این تحقیق، جایگاه شرعی سن در مسئولیت کیفری و سن مسئولیت کیفری در قصاص و دیات مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم، جایگاه قانونی سن مسئولیت در قوانین قبل و بعد از انقلاب، قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار گرفته است.

در نهایت، نتایج و دستاوردها و پیشنهادهای راه کارها بیان می‌گردد.

بخش اول

بلوغ - رشد - مسؤلیت کیفری

فصل اول: بلوغ و مسئولیت کیفری

مبحث اول: تعریف و ماهیت بلوغ

حقوقدانان و روانشناسان تعریفی از بلوغ ارائه نمودند که عبارتند از:

«نقطه زمانی پیدایش غریزه جنسی را در کودک، شروع بلوغ می‌گویند. این دوره منشأ تغییرات زیادی در وجود شخص می‌باشد. بلوغ موجب می‌شود که شخصی، به گونه ای متفاوت، رفتار و احساس نماید و نگاهش نسبت به جهان، تغییر می‌کند، برخورد او نسبت به دیگران و خودش، عوض می‌شود.»

یا در تعریفی دیگر:

«بلوغ، کمال طبیعی انسان است، با بلوغ نسل آدمی حفظ می‌شود و عقل قوت می‌یابد این حالت، گذر از دوران طفولیت به مرز کمال و رسیدن به رتبه زنان و مردان است از این روی، اگر احتلام در وقت مناسب خود پدید آید، بلوغ حاصل شده و نیاز به بیان شرع ندارد، زیرا بلوغ از امور طبیعی شناخته شده در لغت و عرف است نه از موضوعات شرعی که باید از سوی شرع دانسته شود»^۱

این منظور در معنای کلمه بلوغ چنین آورده است:

«بلغ الشيء يبلغ بلوغاً وصل وانتهى» یعنی رسید و تمام شد.

«بلغ الغلام: احتلم كانه بلغ وقت الكتاب عليه و التكليف و كذا لك بلغت الجارية»^۲

یعنی: پسر و دختر وقتی بالغ می‌شوند که محتلم شوند مثل اینکه وقت واجب شدن [فرائض] بر آنها و

تکلیفشان فرا برسد.

^۱-شاملویی پور، فضل اله، قائمی، پروین، ۱۳۷۵، روانشناسی بلوغ و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان، نشر حسام، ص ۴۳

^۲-همان، ص ۴۴

^۳-ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱، ص ۴۸۶

«بلوغ، آغاز آمادگی جنسی است زمانی که اندامهای تناسلی، توان انجام وظایف خود پیدا کند. این حالت، (سن مراجعه) نامیده می‌شود در دختران از دوازده سالگی تا چهارده سالگی حاصل می‌شود و با پدیده حیض و برآمدن پستانها همراه است اما در پسران، بین دوازده تا شانزده سالگی واقع می‌شود و با خروج منی، تغییر صدا و رشد موی صورت، همراه است»^۱

گفتار اول: تعریف لغوی و اصطلاحی بلوغ

بند اول: تعریف لغوی

«بلوغ» مصدری است از ریشه بلغ، در لغت به معنای «رسیدن به نهایت و پایان چیزی، اعم از مکان، زمان و یا امر معینی» است.^۲ این منظور در این باره می‌گوید: «پسر چون به احتلام برسد، بالغ شده است، گویی که وقت تکلیف و نوشتن احکام بر او فرا رسیده است و همچنین است بلوغ دختران.»^۳ زیرا هنگامی که واژه بلوغ اضافه شود به معنای اقلام دانسته شود.

بند دوم: تعریف اصطلاحی:

برای تعریف بلوغ در اصطلاح می‌توان آنچه را که صاحب جواهر درباره بلوغ بیان فرموده در اینجا بیاوریم، ایشان در توضیح مراد از بلوغ می‌فرمایند:

«بلوغ در لغت عبارت از ادراک است، همان بلوغ حلم و رسیدن به حد ازدواج است که سبب آن پدیدار شدن منی در بدن و پیدا شدن شهوت و میل به آمیزش و انزال منی که به مقتضای حکمت پروردگار مبدأ خلقت انسان و حیوان است، می‌باشد تا نوع انسان و حیوان باقی بماند. پس بلوغ در این صورت یک

^۱ - مهریزی، مهری، بهمن ۷۲، بلوغ دختران، کاوشی در فقه و علوم وابسته به آن، کتاب اول، ناشر مجله حوزه ص ۲۳۱-۲۳۰

^۲ - راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات فی غریب القرآن، ص ۶۰

^۳ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۸ ص ۴۲۰

کمال طبیعی برای انسان محسوب می‌شود که نسل با آن باقی می‌ماند و عقل قوی و نیرومند شود و بلوغ عبارت است از انتقال از حالت کودکی به حد کمال و رسیدن به حد مردان و زنان»

الف: تعریف فقهی و حقوقی بلوغ

وقتی که بلوغ استعمال می‌شود، مقصود مرحله ای از رشد عمومی پسر و دختر است که در آن سیستم جنسی آنها به تکامل رسیده و آماده تولید مثل باشد که این موقعیت دارای نشانه‌ها و علائم خاصی است، در بلوغ رسیدن طفل است بحال احتلام «در مرد» و حیض یا حمل «در مورد زن»^۱.
فقه‌های شیعه بلوغ را رسیدن به مرحله تکلیف شرعی می‌دانند که آثار و احکام شارع اعم از احکام الزامی و غیرالزامی بر او واجبی می‌شود و در صف بالغین و بزرگسالان در می‌آید.

ب: علائم فقهی بلوغ

فقه‌ها برای بلوغ علائم و نشانه‌هایی را در کتب فقهی ذکر کرده‌اند.
یکی از علائم بلوغ احتلام است. احتلام در پسر و دختر شرط بلوغ است و احدی از فقها در آن تردید ندارند، بلکه اتفاق جمیع علماء است، اعم از شیعه و اهل سنت بر این مطلب استوار است و همچنین بین علماء اختلافی نیست که در دختر علاوه بر احتلام، حیض و حمل، نیز از علائم بلوغ است و نیز اتفاق بین علماء امامیه است که «انبات» یعنی روئیدن موی خشن درعانه (بالا و اطراف عورت) از علائم بلوغ دختران و پسران چه مسلم و چه کافر است.^۲

^۱- محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، چاپ احمدی، خرداد ۱۳۶۳، ص ۱۱۳

^۲- مهریزی، مهدی، همان، ص ۲۴۵